

Пытанні і заданні. 1. Назавіце традыцыйныя заняткі насельніцтва Кітая. 2. Складзіце схему «Грамадства сярэднявечнага Кітая». 3. Якія няшчасці прынеслі Кітаю заваёўнікі-манголы? Калі і як яны былі выгнаны з краіны? 4. Якую ролю ў кітайскім грамадстве адыгрывалі чыноўнікі? 5. Што вы лічыце найважнейшымі дасягненнямі кітайскай культуры? Чаму? 6. Ці можна сцвярджаць, што кітайская цывілізацыя ў V—XIII стст. апырэджвала ў сваім развіцці заходнееўрапейскую цывілізацыю? (Пры адказе выкарыстоўвайце матэрыял табліцы «Вынаходніцтвы ў Кітаі і Еўропе».)

Табліца «Вынаходніцтвы ў Кітаі і Еўропе»

Вынаходніцтвы і адкрыцці	Стагоддзі, гады	
	Кітай	Еўропа
Шоўк	2-е тыс. да н. э.	VI ст.
Арбалет	IV ст. да н. э.	XII ст.
Чыгун	Каля 500 г. да н. э.	XIV ст.
Папера	Каля 100 г. да н. э.	XI ст.
Фарфор	IV ст.	XVI ст.
Разборны шрыфт	1041 г.	1445 г.

§ 28. Японская цывілізацыя

Успомніце. Што азначаюць паняцці *феадалізм, сеньёр, рыцар, васал*?

Вы даведаецеся. Гэта краіна — адна з нямногіх, якую ў Сярэднявеччы нікому не ўдалося заваяваць. Але ці толькі з той прычыны, што яна размяшчалася на астравах?

1. Краіна ўзыходзячага сонца. Японія — краіна на Далёкім Усходзе, якая складаецца з 4 буйных і больш за 4 тысячы малых астравоў, у асноўным гарыстых. Здаўна жыхары Японіі выкарыстоўвалі кожны кавалачак зямлі, прыдатны для земляробства. Рыс — галоўная культура, якую вырошчвалі японскія земляробы. Догляд за рысам патрабаваў выключнай працавітасці.

Цяпер Японія — мнагалюдная краіна, а ў старажытнасці і Сярэднявеччы яе насельніцтва было нешматлікім. У Японіі

нярэдка здараліся землетрасенні, наляталі *тайфуны* — моцныя вятры.

Каля сярэдзіны 1-га тысячагоддзя ўзнікла японская дзяржава. Яна ў хуткім часе стала называцца «Ніпон», што азначае *Краіна ўзыходзячага сонца*. Японцы і цяпер так называюць сваю краіну.

На чале дзяржавы стаў імператар. Для ўмацавання імператарскай улады кіраванне дзяржавай у Раннім сярэднявеччы было перабудавана па ўзоры суседняга Кітая. Кожны селянін атрымліваў зямлю ад імператара і за гэта плаціў яму падаткі. Чыноўнікі атрымлівалі за службу свае вялікія надзелы, але іх апрацоўвалі сяляне.

Да X ст. такі парадак валодання зямлёй змяніўся. Знаць, буйныя чыноўнікі сталі самі перадаваць свае надзелы ў спадчыну. Гэтыя землі былі пераведзены ў іх уласнасць. Сяляне з гэтага часу працавалі толькі на іх, выконваючы паншчыну і аброк, а падаткі дзяржаве не плацілі. Уласнікі зямель самі чынілі суд і расправу над залежнымі ад іх сялянамі. Так у Японіі сфарміравалася пазямельная і асабістая залежнасць сялян.

Уласнікі невялікіх уладанняў часта падвяргаліся нападам моцных суседзяў. Каб зберагчы свае ўладанні, яны пераходзілі пад абарону буйных уласнікаў і становіліся іх васаламі. Так складваліся адносіны сеньёр — васал. Японія ў Высокім сярэднявеччы стала адзінай нееўрапейскай краінай, дзе сфарміраваліся феадальныя адносіны.

◀ Японскі імператар. Малюнак XIV ст.

Па рэлігійных вераваннях японцаў, імператары з'яўляюцца нашчадкамі багіні Сонца.

Самураі. Сучасны малюнак ►

Самураі выдатна валодалі мячом, трапна стралялі з лука на поўным скаку.

2. Самураі: воіны Японіі. Узмацненне буйных феадалаў прывяло да аслаблення імператарскай улады ў Японіі і да доўгіх феадальных міжусобиц.

Буйныя феадальныя мелі свае войскі. Спачатку гэта былі дружыны. Набіралі дружыннікаў пераважна з заможных сялян. Дружыннікаў з цягам часу сталі называць *самураямі* («тымі, хто служыць гаспадару»). Пазней буйныя феадальныя пачалі раздаваць ім за службу зямельныя надзелы з сялянамі. Так самураі з дружыннікаў станавіліся васаламі сваіх гаспадароў. З гэтага часу яны забяспечваліся не часткай здабычы і прадуктамі ад гаспадара, а працай залежных сялян на атрыманых надзелах.

Самураяў у сярэднявечнай Японіі было каля 10 % жыхароў. У Англіі і Францыі рыцараў было ўсяго 1—2 % насельніцтва. Па знешнім выглядзе самураі таксама нагадвалі рыцараў. Але іх узбраенне адрознівалася. Звычайна самурай быў узброены двума мячамі: вялікім (якім вялі бой дзвюма рукамі) і малым (падобным на кінжал).

У Японіі самураі складалі асобы пласт насельніцтва. Іх галоўным абавязкам была ваенная справа. Толькі самураі маглі насіць зброю.

Гонар у самураяў цаніўся даражэй за жыццё. Ганьбай лічылася бегчы з поля бою, здацца ў палон ці не адпомсціць таму, хто пакрыўдзіў яго гаспадара. Калі гэта здаралася, то самурай здзяйсняў абрад самагубства — харакіры, што на японскай мове азначае «рэзаць живот». Жывот, па ўяўленнях японцаў, быў тым месцам, дзе змяшчалася душа чалавека.

7, с. 235–237

У самураяў былі свае правілы паводзін: кожны самурай павінен быў свята захоўваць вернасць свайму гаспадару, быць храбрым, адважным, а таксама ўмела валодаць воінскім майстэрствам.

«Той, хто валодае толькі грубай сілай, няварты звання самурая. Не кажучы ўжо пра неабходнасць вывучэння навук, воін мусіць выкарыстоўваць свой вольны час для практыкавання ў паэзіі і спасціжэння чайнай цырымоніі.

Каля свайго дома самурай можа збудаваць сціплы чайны павільён, у якім належыць выкарыстоўваць новыя карціны, сціплыя кубкі і нелакараваны керамічны чайнік...»

Дайдодзі Юдзан «Пачатковыя асновы воінскіх мастацтваў»

Складзіце спіс якасцей, якімі павінен валодаць самурай.

Самураі лічылі працу нявартым заняткам. Яны з пагардай ставіліся да рамеснікаў, купцоў, сялян, якія складалі большасць насельніцтва Японіі.

Такое становішча самураяў у грамадстве часта прыводзіла да канфліктаў і міжусобіц. Нават улада імператараў была пад пагрозай. Пасля доўгай вайны паміж кланамі ў 1192 г. военачальнік Мінамота Ёрытама захапіў уладу. Ён абвясціў сябе сёгунам — вялікім палкаводцам. Імператар застаўся, але ўся ўлада была ў руках Мінамота.

3. Барацьба з мангольскім нашествем. У другой палове XIII ст. на Японію напалі манголы па загадзе Хубілая. Іх вялікая армія дабралася да паўднёвых японскіх астравоў на караблях, захо-

◀ Залаты храм. *Кіёта*, 1397 г.

плёных у кітайцаў і карэйцаў. Самураі самааддана змагаліся з манголамі. Яны не мелі права адступіць і зганьбіць сябе. Сустрэўшы моцнае супраціўленне, манголы вымушаны былі павярнуць назад.

Праз некалькі гадоў мангольскі флот зноў з’явіўся каля берагоў Японіі. Сілы былі няроўнымі — манголаў было значна больш. Але ў апошні момант амаль увесь флот манголаў знішчыў тайфун. Японцы вырашылі, што ім дапамаглі багі, і з тых часоў ушаноўваюць *камікадзэ* — «божы вецер». Так японцы адстаялі сваю незалежнасць у барацьбе з манголамі. Японія была адной з нямногіх краін Сярэднявечча, якую нікому не ўдалося заваяваць.

4. Рэлігіі і культура. Яшчэ са старажытнейшых часоў японцы мелі сваю своеасаблівую рэлігію — *сінтаізм* (*сінта* па-японску азначае «шлях багоў»). Веруючыя гэтай рэлігіі лічаць, што свайго духа ці бога мае ўсё на свеце: горы, расліны, з’явы прыроды, кожная рэч. Галоўным богам сінтаізму лічылася багіня сонца — Аматаэрасу, ад яе вядзе сваё паходжанне імператарскі род. Яе выява ў выглядзе чырвонага дыска Сонца ёсць і на сучасным сцягу Японіі.

У Раннім сярэднявеччы ў Японіі з’явіўся будызм. З тых часоў японцы з’яўляюцца прыхільнікамі адразу дзвюх рэлігій. Са з’яўленнем будызму ў Японіі

Вароты ў храм — торыі ►

Слова «торыі» паходзіць ад выразу «кура-садня» (месца, дзе сядзяць пёўні). Гэтыя птушкі прысвячаліся багіні Сонца Аматаэрасу.

6, с. 214–215

Японцы з глыбокай павагай ставіліся да бога самай высокай гары краіны — Фудзіямы. Яны таксама шанавалі іншых багоў — камі. Японцы лічылі, што богі не падобны на людзей і ўбачыць іх немагчыма. Таму ў сінтаісцкіх храмах няма выяў багоў. На стужках тканіны або паперы напісаны імёны тых багоў, якім прысвечаны храм.

стала будавацца шмат прыгожых храмаў. Японскія скульптары стварылі мноства выяў Буды. Некаторыя са статуй дсягалі вышыні больш за 20 м.

Вялікі ўплыў на японскую культуру аказала культура Кітая. Японскія пісьменнікі спачатку выкарыстоўвалі кітайскую мову і пісьменнасць. Потым была створана японская іерагліфічная пісьменнасць. Даволі рана ў Японіі з'явілася кнігадрукаванне. Яно было запазычана з Кітая і Карэі.

У VIII ст. быў напісаны зборнік вершаў японскіх паэтаў «Збор мірыяд лісцяў». У яго ўвайшлі чатыры з паловай тысячы вершаў, у якіх апісана прыгажосць прыроды Японіі.

У Сярэднія вякі японскі народ стварыў высокую для таго часу культуру.

◀ Асенні пейзаж. Малюнак XV ст.

Як вы лічыце, чаму японскія мастакі стваралі такія прыгожыя карціны прыроды? Ці звязана гэта з іх рэлігійнымі вераваннямі?

Пытанні і заданні. 1. Адзначце на стужцы часу ў сшытку падзеі, звязаныя з гісторыяй Японіі. 2. Знайдзіце ў тэксце пацвярджэнне таго, што ў Японіі сфарміраваліся феадальныя адносіны. 3. Растлумачце, чым сінтаісцкія храмы адрозніваюцца ад будыйскіх. Якое бажства шануецца як галоўнае ў сінтаізме? 4. Дакажыце 3—4 фактамі, што Кітай аказаў уплыў на развіццё Японіі. 5. Складзіце план расказа «Дасягненні сярэднявечнай японскай культуры». 6. Правядзіце параўнанне ваеннага саслоўя сярэднявечнай Японіі і Заходняй Еўропы. Запоўніце ў сшытку табліцу.

	Самураі	Рыцары
Чым займаліся?		
Чым валодалі?		
Каму падпарадкоўваліся?		
Што больш за ўсё цанілі?		
Як ставіліся да працы?		

7. Складзіце красворд «Кітай і Японія ў Сярэднія вякі».

§ 29. Індыйская цывілізацыя

Успомніце. 1. Якія рэлігіі ўзніклі ў Старажытнай Індыі? 2. Што азначаюць паняцці *варны*, *будызм*, *іслам*?

Вы даведаецеся. Індыю лічылі краінай казачных багаццяў. Праз купцоў іншых краін Усходу ў Еўропу траплялі індыйскія тавары, у тым ліку вострыя прыправы. За іх плацілі вялікія грошы. Менавіта да Індыі накіраваліся за невядомыя моры іспанцы і партугальцы. Што ж сабой уяўляла гэта далёкая загадкавая краіна?

1. Гаспадарчае жыццё Індыі. У пачатку нашай эры ў Індыі жыло шмат народаў і плямёнаў. У стэпах пражывалі плямёны ваяўнічых качэўнікаў. А ў непраходных джунглях і высокіх гарах жылі людзі, якія займаліся паляваннем і збіральніцтвам. На высокім узроўні развіцця знаходзілася насельніцтва старажытных раёнаў земляробства — далін вялікіх рэк Інда і Ганга, прыморскіх тэрыторый. Менавіта тут утварыліся мацнейшыя дзяржавы Індыі.

Індыйскія сяляне ў пачатку Сярэднявечча выкарыстоўвалі штучнае арашэнне зямель і дабіваліся высокіх ураджаяў